
Gadamer i filozofijska hermeneutika, priredili Damir Barbarić i Tomislav Bracanović, Matica hrvatska, Zagreb 2001, 203 str.

Sada već pokojni Hans-Georg Gadamer, jedan od najvećih i najznačajnijih njemačkih i svjetskih suvremenih filozofa, proslavljao je svoj stoti rođendan kada je tim povodom njemu u čast, u organizaciji Odjela za filozofiju Matice hrvatske, 11. i 12. veljače 2000, održan simpozij "Europska hermeneutika od Matije Vlačića Ilirika do Hans-Georga Gadamera". Zbornik radova *Gadamer i filozofijska hermeneutika* (čije je pojavljivanje uslijedilo godinu dana poslije), prema riječima njegovih priređivača D. Barbarića i T. Bracanovića, obuhvaća veći dio priloga s toga simpozija i izrije kom je posvećen samomu Gadameru.

Zbornik sadrži devet članaka od kojih je većina posvećena Gadamerovoj filozofijskoj hermeneutici. Tako Damir Barbarić u članku "Zbivanje kao prijelaz. Filozofijsko u Gadamerovoj hermeneutici" – koji je u opširnijoj verziji pod naslovom "Geschehen als Übergang" izvorno objelodanjen u: *Hermeneutische Wege. Hans-Georg Gadamer zum Hundertsten*, hrsg. von G. Figal, J. Grondin u. D. J. Schmidt, Tübingen 2000, str. 63–83 – kao središnje mjesto Gadamerova "hermeneutičkoga univerzuma" vidi "zbivanje". Premda se "zbivanje" zbiva u umjetnosti i povijesti kao njihov sastavni dio, odnosno njihova "istina i bit", pa se time odnosi na prva dva dijela *Istine i metode*, Barbarić smatra da je "zbivanje" ključni pojam i trećega dijela knjige, gdje Gadamer na niti vodilji jezika pravi hermeneutički ontološki obrat: bitak tumači kao jezik i sebe-prikazivanje (drugim riječima, jezik postaje obzorom jedne hermeneutičke ontologije). Takav pristup u objašnjenju pojma zbijanja kod Gadamera zapravo je odraz jednoga logičkoga slijeda (u *Istini i metodi*) po kojem zbijanje umjetničkoga djela i "uviranje u zbijanje (povijesne

predaje" završavaju na području jezičnoga zbijanja: "živoga zbijanja pitanja, traženja riječi, oblikovanja riječi i pojma" (str. 16), odnosno samoga jezika kao najizražajnijega hermeneutičkoga sredstva ili – kako kaže Gadamer – "medija hermeneutičkoga iskustva". U tome smislu u članku se podvlači već poznata stvar kod Gadamera: iskustvo ljudske konačnosti – koje se steže na umjetnosti i povijesti (sudjelovanjem na zbijanju umjetničkoga djela i razumijevanjem povijesne predaje kao uvrštavanje u zbijanje iste u kojem se stalno posreduju prošlost i sadašnjost, odnosno – kako Gadamer kaže – dolazi do stapanja tih dvaju vremenskih horizonata) – svoj odgovarajući oblik pronalazi upravo u *otvorenosti* jezika (kojoj najjasniji ton daje *pitanje* naspram svake *zatvorenosti* u čvrstu tvrdnju).

Cijelo drugo poglavlje Gadamerove *Istine i metode* tematizira pojam povijesnosti – od romantike, preko historizma Rankea i Droysena, hermeneutičkoga utemeljenja duhovnih znanosti W. Diltheya do Husserla i Heideggera. Zapravo je riječ o historijskoj svijesti koja je za Gadamera – slično kao i kod Diltheya – imanentna isključivo čovjeku jer Gadamer povijest i uzima kao dimenziju života, koji opet dolazi u središte duhovnoznanstvene refleksije (predmet duhovnih znanosti je ono čemu spoznajni subjekt nužno pripada – život). Polazeći od tih postavki, članak Ksenije Grubišić "Historijska svijest kod Gadamera s osvrtom na Nietzscheov spis *O koristi i štetnosti historije za život*" ima ambiciju usporediti Gadamerovo i Nietzscheovo tumačenje povijesti, njihov pristup povijesti budući da obojica povijest uzimaju kao komponentu života koja je navlastita čovjeku. U tome smislu, kao svojevrsnu poveznicu između ta dva razma-

tranja, autorica ispravno ističe Gadamerovo i Nietzscheovo razumijevanje pojma horizonta. Stoga u središte članka i stavlja razmatranje o tome pojmu, ne samo zbog toga što je on kod Gadamera ključ za razumijevanje historijske svijesti, a kod Nietzschea mjesto na kojem se testira korist i štetnost povijesti za život, nego – kako i sama autorica ističe – “zbog same Gadamerove kritike Nietzscheovog pojma horizonta” (str. 35). Zapravo, Gadamer – ispravno primjećuje autorica – kritizira Nietzscheov pojam *zatvorenoga horizonta*, jer se za Gadamera horizont današnjice (u kojem živi onaj koji razumijeva sa svojim pred-rasudama – vlastitim pred-razumijevanjem) i horizont prošlosti (povijesni horizont u koji se onaj koji razumijeva unosi, uvrštava) u povijesno-účinkovito me događanju uvijek stapaju, pa ne može biti nikakve zatvorenosti horizonta. Autorica kao Gadamerov temeljni prigovor Nietzscheovu pojmu horizonta vidi pogrešno razumijevanje historijske svijesti kod potonjega, što je zapravo među prvima uočio Dilthey koji je kao veliku Nietzscheovu zabludu istaknuo introspekciju u spoznavanju ljudskoga života (čovjek sâm sebe spoznaje u povijesti, a ne introspekcijom).

Iz djelovanja volje za moć kod Nietzschea Dean Komel u članku “Zasnivanje filozofije kao hermeneutički problem” izvodi mogućnost interpretacije, bolje rečeno, moć interpretacije. Autor želi pokazati kako mogućnost filozofije u postmoderni, kao “posttradicijom dobu” (str. 51), postaje moć interpretacije te u tome vidi hermeneutičko utemeljenje filozofije, premda je po sebi protuslovno postmodernu nazvati posttradicijom dobom, a onda u njoj tražiti mogućnost hermeneutike, čega je i sâm autor svjestan. On pritom tematizira hermeneutičke rasprave koje je izazvala pojava *Istine i metode* sve do G. Vattima, koji je naspram destruktivizma postmoderne fundirao hermeneutiku kao njezinu teoretsku podlogu čime je raspravu vratio na Nietzschea i Heideggera

(hermeneutika fakticiteta), čiji je utjecaj na Gadamera i *Istinu i metodu* nedvojbena.

Oslanjajući se na poznati Gadamerov zahtjev za rehabilitaciju tradicije i, u skladu s tim, njegovo pozitivno određenje spram pojmova “autoritet”, “tradicija”, “um”, članak Josipa Oslića “Izvori i budućnost. Platon – Augustin – Gadamer” ima ambiciju odgovoriti na pitanje zbog čega se Gadamer pri utemeljenju svoje filozofijske hermeneutike oslanja na Platona i Augustina. Oslo nac u Platonu Oslić vidi u dijalektičko me umijeću razgovora (*dialegesthai*), kao suptilnom postavljanju pitanja i iznalaženja odgovora, u kojem se očituju i uočavaju ideje, čemu Gadamerov hermeneutički horizont pitanja i odgovora zahvaljuje odlučujuće poticaje. (Pritom Gadamer primat daje *pitanju*, koje je za nj uvijek teže postaviti nego iznaći odgovor i u kojem se reflektira *otvorenost* kao primarno obilježje istine.) Otvorenost – naspram zatvorenosti u logički (“apofantički”) iskaz (*logos apophantikos*) – očituje se i u Augustinovu razlikovanju između unutarnje i vanjske riječi, u čemu Gadamer vidi doprinos za razvoj hermeneutike.

Nakana je Hrvoja Lasića u članku “Dodirne točke Blondelove i Gadamerove hermeneutike” – s jedne strane – pokazati kako je na Gadamerovu hermeneutičku metodu pri utvrđivanju istine prije njega upozorio francuski filozof kršćanske inspiracije Maurice Blondel (premda je riječ o drukčijem kontekstu nego kod Gadamera) te – s druge strane – uključiti Blondela među suvremene hermeneutičare.

Analizirajući Platonovu prisposobu o drugotnoj plovidbi (*deuteros plous*) iz *Fedona* (99d-101e), kao promjeni paradigme u traženju stvarnih uzroka stvari i svijeta u cjelini, odnosno temeljiti prijelaz od neposrednoga promatranja izvanjskoga svijeta (*physis*) na način pred-sokratovaca na metafizičku razinu (bijeg u *logoi* kao duhovno-noetsku sferu)

– Franci Zore u članku “Hermeneutičko iskustvo i platonovska ‘druga plovidba’” eksplicira Gadamerovo određenje Platonova pojma “logoi” izrazom “Sprache”. Kako se u jeziku očituje razumijevajuće iskustvo svijeta, istom će njime – po Gadameru – biti omogućeno spoznati istinu o onome što jest (*aletheia ton onton*), a pitanje hermeneutičkoga iskustva – primjećuje Zore – “uvijek je na neki način bilo povezano s pitanjem razumijevanja istine” (str. 119).

Pod utjecajem Nietzscheove ideje o *Übermenschu*, a navlastito pod utjecajem Heideggerova “domišljajućega mišljenja” (*andenkendes Denken*) te Gadamerove *Istine i metode* ograničena je hermeneutička pozicija Giannija Vattima. To je upravo polazište članka “Etika interpretacije, a ne etika komunikacije?! Hermeneutička pozicija Giannija Vattima” Marijana Krivaka, u kojem autor Vattimovu hermeneutiku (koju on artikulira u duhu postmoderne) nastoji eksplicirati kao etiku, i to etiku interpretacije – koju kao alternativu suprotstavlja jednoj drugoj postmodernistički artikuliranoj etici: Habermasovoj etici diskurza. Krivak ispravno uočava kako Habermas zanemaruje povijesni aspekt (povijesna svijest) gradeći svoju etiku na dvo-smjernoj komunikaciji, dok Vattimo – suprotno normativizmu – etiku zasniva na “kontakta s drugim kulturama, jezicima..., putem višesmjernoga dijaloga i interpretacije” (str. 140–141), po čemu je blizak Gadamerovu hermeneutičkom univerzalizmu. Konačno, treba i upozoriti na pogrešne prijevode Heideggerovih pojmova u samome članku: ‘Ereignis’ kao ‘zгода’, ‘dogadaj’ i ‘An-denken’ kao ‘spomen’, koje je autor vjerojatno preuzeo iz dosadanjih prijevoda Heideggera na hrvatski jezik. Budući da je Heideggerovo mišljenje zapravo privremeno mišljenje (domišljanje [*An-denken*], “domišljajuće mišljenje”) u iščekivanju, dolasku, adventu (*Ankunft*) bitka – koji je od početka metafizike u stalnome uzmičanju, izbivanju (*Seinsvergessenheit*) – ono nikako ne može biti *spomen*. ‘Erei-

gnis’ je bolje prevesti kao ‘zbitak’ ili ‘zbivanje’ jer te riječi u sebi sažimlju i bitak i vrijeme (zbivanje nužno implicira vrijeme) što odgovara značenju pojma *Ereignis* u kojem su objedinjeni bitak i vrijeme (usp. o tome J. Zovko, *Platon i filozofijska hermeneutika*, Zagreb 1992, poglavito str. 121–124); ‘zгода’ pak u hrvatskome jeziku ima dvojako značenje: prilika, prigoda; događaj u smislu prizora ili dogodovštine.

Polazeći od temeljnih odrednica Gadamerove hermeneutike, članak Hrvoja Jurića “Gadamer o odnosu teorije i prakse u filozofiji i medicini” podijeljen je – kako se nadaje iz samoga naslova – u dvije razine. Na prvoj se razini eksplicira Gadamerov odnos teorije i prakse u sklopu njegove univerzalne hermeneutike, odnosno filozofije, a na drugoj taj isti odnos na području medicine (prema zborniku članaka i predavanja *Über die Verborgenheit der Gesundheit*). Određujući hermeneutiku kao teoriju prakse razumijevanja Gadamer – primjećuje Jurić – odnos teorije i prakse temelji na Aristotelovu shvaćanju pojma *phronesis*, kao pomirbe između mišljenja i djelovanja, teorije i prakse. Taj pomirujući odnos Gadamer zahtjeva i u suvremenoj medicini koja je – zbog novovjekovnoga rascjepa između teorije i prakse – danas reducirana isključivo na kliničku praksu, gdje predmet medicine više nije zdravlje nego istom uklanjanje bolesti, odnosno liječenje. Podvlačeći Gadamerovo zauzimanje za širi kontekst liječništva od puke kliničke prakse, Jurić zapravo u članku želi (na neizravan način) opravdati poziciju tzv. bioetike ili “nove medicinske etike” kao filozofijske discipline, što je podosta diskutabilno kao što je i preporan sâm filozofijski (od)govor na neka medicinska pitanja čovjekova života. Što se pak tiče Gadamera, on se medicine i nekih njezinih pitanja dotaknuo samo u kontekstu naglašavanja usidrenosti filozofije u životu, bez ambicija koje bi sezale u bioetiku. Konačno, Gadamerova razmišljanja o medicini ne spadaju u njegov glavni filozofski interes.

Na koncu, posljednji prilog u zborniku raspravu vraća na početak. Naime, članak željka Pavića "Gadamerovo rehabilitiranje humanističke tradicije" – kako mu i sâm naslov govori – referira se na primarnu intenciju Gadamerove filozofije: vraćanje izvorima iz kojih "u-vijek izvire svježa voda", vraćanje predaji (iz koje zapravo nikada nismo niti istupili) i uspostava dijaloga s njom, jer se u razumijevanju predaje "radi o spoznaji i o istini" (str. 181). Pritom Pavić ispravno primjećuje kako ta istina – zbog svoje navezanosti na čovjekov bitak-u-svijetu – ostaje skrivena prirodnim znanostima, a otvara se u onome što se zove *humanitas*, čemu čovjek nužno pripada i što je predmet duhovnih znanosti.

Ovaj će zbornik radova o Gadameru i njegovoj filozofijskoj hermeneutici svakako poslužiti kao koristan prilog razumijevanju Gadamerove filozofije, a usput donekle i onih filozofa kojih se njegova filozofija dotiče, čitateljima na hrvatskome jeziku (izuzmemo li neprav-

ilnosti u prevodenju nekih filozofema s njemačkoga jezika, na koje sam u gornjem prikazu upozorio). Tim više što je hrvatska prevoditeljska djelatnost, kad su u pitanju Gadamerova djela, ionako oskudna.

Last but not least, netko bi mogao uputiti prigovor priređivačima zbog neujednačenosti tekstova, poglavito glede citiranja (koje se razlikuje od autora do autora pojedinoga teksta) i slovopisa (ponegdje su grčke riječi transliterirane latinskim slovima, a ponegdje su napisane izvorno – grčkim alfabetom), no to je primjedba metodološke naravi i – premda nije nevažna – nije odlučujuća za sam sadržaj zbornika.

Tomislav Čavar

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Ulica grada Vukovara 68,
HR-10000 Zagreb
tomislav.cavar@zg.hinet.hr

Volker Gerhardt, *Samoodređenje: princip individualnosti*, prevela Darija Domić, Demetra, Zagreb, 2003, XIII + 336 str.

Volker Gerhardt¹ rođen je 1944. u Gabenu u Branderburgu. Studirao je filozofiju, psihologiju i pravo u Frankfurtu i Münsteru, gdje promovira 1974. te se habilitira 1984. Od 1992. predaje na katedri za praktičku filozofiju Humboldtova sveučilišta u Berlinu. Član je Berlinsko-Brandenburške akademije znanosti, gdje je na dužnosti povjerenstva za Nietzschea i povjerenstva za Kanta. Predsjednik je bioetičkog povjerenstva

¹ Biografski navodi preuzeti su iz "Bilješke o autoru i knjizi" Damira Barbarića (*Samoodređenje*, str. 333).

Njemačke istraživačke zajednice, a od 2001. član Nacionalnog etičkog vijeća Savezne Republike Njemačke. Neki od posljednjih radova: *Vom Willen zur Macht*, Berlin/New York 1996; *Selbstbestimmung: Das Prinzip der Individualität*, Stuttgart 1999; "Berliner Geist": *Zur philosophischen Tradition der Berliner Universität* (s R. Mehringom i J. Rindertom), Berlin 1999; *Individualität: Das Element der Welt*, München 2000; *Der Mensch wird geboren: Kleine Apologie der Humanität*, München 2001; *Immanuel Kant: Mensch und Werk*, Stuttgart